

ЖИТЕЙСКИТЕ ПОЗИЦИИ НА БАБА ИЛИЙЦА И НА ОТЕЦ ЕВТИМИЙ

ТРЕТА ЧАСТ

„Една българка“ принадлежи към разказите на Иван Вазов от фрагментарен тип. Всеки нов епизод от текста доизгражда представата за главната героиня баба Илийца - добра и милостива жена, храбра и решителна българка.

Ключово място в творбата има срещата на челопеченката със спривавия и страхлив калугер в манастира, където тя търси помощ за болното си внуче (трета част). Чрез съпоставката между житейските позиции и поведението на двамата герои се открояват по-ярко достойнствата на възрастната селянка. Отец Евтимий е божи служител, но това едва ли е негово призвание. В постъпките му прозира егоизъм, безразличие към съдбата на ближния, прекалена предпазливост. За сметка на това, душата на бедната челопеченка е изпълнена с обич не само към осиротялото й внуче, но и към честния и жертвоготовен българин, когото среща в челопешката гора. Милосърдието и силното й желание да помогне на изпадналия в беда бунтовник я карат да рискува, дават й сили да преодолее препятствията, изпречили се на нейния път. Грижата за всички страдащи, съпричастието и готовността за саможертва са качества, присъщи на истинските християни и на най-достойните българи. Тези добродетели характеризират и Вазовата героиня - една българка, една християнка.

Вярата в Бога и упованието в Божията майка са отвели баба Илийца в манастира „Пресвета Богородица“ - да търси спасение за болното си внуче. След срещата в церовата гора с въстаника от Ботевата чета, към надеждата за изцеление на детето се прибавя и една друга надежда. Старата жена разчита, че ще получи от игумена, „старец милостив и добър българин“, не само хляб и дрехи за бунтовника, но и съвет как да му помогне. Одухотвореният пейзаж в началото на трета част, с враждебната съненост, която излъчва, загатва, че челопеченката няма да срещне отзивчивост у обитателите на манастира: „Нощта вече покриваше с тъмното си було Черепишкия манастир. Насреща се тъмнееха канаристите стени „Бабините плазове“; те стояха мрачни и намусени със своите невидими сега черни дупки и самостоятелни обелиски, със задрямалите орли на върховете им. Спеше и манастирът, глух и пустинен.“ Ключовите епитети, чрез които е изградена природната картина, са свързани с мрака като символ на злото и неизвестността. Първото препятствие, пред което възрастната жена се изправя - отсъствието на игумена, я изненадва, но не я отчайва. Тя моли отец Евтимий да почете на внучето й. Преди да отвори манастирската врата, страхливият калугер дълго се колебае и държи селянката отвън. Еднакво го плашат и турците, и бунтовниците, които монахът презрително нарича с местоимението „ония“. Вместо с поздрав, той посреща Илийца с недостойните за един божи служител думи: „Да те вземат рогатите!“ Цялото поведение на негостоприемния обитател на манастира говори, че на него му е чужда отзивчивостта, присъща на истинските християни и на родолюбивите българи.

Отец Евтимий не проявява съчувствие към болката, с която пристига в манастира старата жена; не го трогват восьмната бледност на детското лице и страдалчески хлътналите му очички... Още когато чува защо е дошла челопеченката, той сърдито пита: „Какво ще му правя аз, ако е болно?“ по-късно с жестоко безразличие изрича: „ Та то е умряло!“ Не само милост и упование в Божията сила липсват на равнодушния монах. Той не вярва и в собственото си призвание да помага на страдащите. Скромната жена от народа познава по-добре силата на истинската вяра, затова отговаря: „ Ти няма нищо да направиш, но Господ може всичко.“ Речта, наред с пряката характеристика, изграждат у читателя ярка представа за противоположните позиции на героите. Калугерът говори сърдито и недоволено, често си служи с повелителни изрази: „Сега иди спи, утре...“, с недовършени изречения и обидни определения: „Луда си ти...“ В думите на селянката личи естествената

доброта, присъща на здравата народна психология. Илийца благославя, умолява. Но в молбите ѝ има непреклонност, упоритост. Тя не се примирява с отказа на сънениа монах да чете на детето, с липсата му на отзивчивост и съпричастие Старата жена не говори много, но онова, което казва, излъчва сила, пълно е със значение: „Само Господ може да помогне“, „Нали сме християни...“

Да бъдеш християнин за челопеченката означава да съчувстваш на хората и да си готов да помогнеш. Ето защо плахото желание да пробуди християнското самосъзнание у отец Евтимий предхожда нейния опит да сподели с него тайната, която я вълнува. Но за калугера борците за народна свобода са „ония“, „някои“, „бунтаджиите“. Всички тези определения разкриват не само пренебрежение и омраза, но и страх от храбрите българи, които могат да нарушат неговото егоистично спокойствие. Ето защо Илийца среща хладината и възмущението на божия служител, който отново се отрича от своето призвание: „Какво ще обаждаш и какви християни? Хай върви да спиш, да не свети свещ, че може да видят отгоре някои и да ни дойдат на гости...“

Калугерът, който съвсем равнодушно и небрежно прочита молитвата над болното дете, е безразличен към всичко, което вълнува гостенката му. Досеща се, че тя ще му говори нещо опасно и бърза да пресече този опит. Изражението на лицето му, издаващо „страх и гняв“, викането, трикратното отрицание в думите, с които прекъсва селянката, показват, че сърцето му отдавна се е вкаменило и е станало неотзивчиво към грижите на ближния: „Не искам нищо да чувам, ни да ми обаждаш.“ Страхът за самия себе си отец Евтимий прикрива зад грижата за манастира. Подобно притворство е чуждо на Илийца. Тя замисля и осъществява благородното си дело скромно, без да се самоизтъква или оплаква от риска, на който се излага. Отношението на обикновената селянка към борците за народна свобода е напълно противоположно на егоистичната позиция, която заема калугерът. За да бъдеш добър християнин, трябва преди всичко да си истински българин в страшното и драматично за народа време. Доказателство за това разбиране на баба Илийца са нейните постъпки. Тя се отказвала говори на отец Евтимий за бунтовника, но не престава да мисли за прегладнелия и уморен момък, когото е оставила в гората.

Целеустремеността е една от отличителните черти на баба Илийца. Челопеченката не се отказва лесно от поставената цел, дори когато трябва да рискува. Затова тя напуска посред нощ Черепишкия манастир, въпреки опитите на калугера да я спре. Тя не забравя да вземе хляб и дреха за въстаника -така, както му е обещала. Тъмната нощ предизвиква в душата на възрастната жена вероятно естествения за всеки човек страх, но не може да я спре. Готовността за саможертва е най-важното качество, което отличава истинския християнин от другите хора.

Иван Вазов противопоставя образите на калугера и на баба Илийца чрез всички детайли от тяхното поведение, чрез речта им и пряката авторова характеристика. Към внушението за противоположност се прибавят и символите, които се съдържат в пейзажа и в други елементи на художествения текст (имената, пространственото разположение и др.). Манастирът носи име, символизиращо надеждата за утеха и изцеление - „Пресвета Богородица“. В християнската традиция Божията майка е покровителка на семейството и децата. Не случайно баба Илийца търси упование в нейното милосърдие. От друга страна, според традиционните представи, Божията обител е място на уединение и духовно съвършенство, намиращо се във високото пространство на планината. Но манастирът, обитаван от отец Евтимий, е ситуиран не „горе“, а „долу“ (калугерът се бои, че бунтовниците могат да видят „отгоре“ светлината и да дойдат). В това противоречие също е заложена част от художествената идея: в обиталището на страха и егоизма няма място за истинската българка и християнка Илийца. Затова тежката манастирска порта се хлопва след нея.

В образа на своята героиня Иван Вазов влага художествено послание с универсални измерения. Скромна, всеотдайна и жертвоготовна, баба Илийца е възплъщение на истинската обич, която се доказва с дела и не се поддава на

отчаяние.